ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/315706584

Türk Cumhuriyetlerinde Hükümet Kalitesinin ve Kamu Sektörü Büyüklüğünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz

Article · April 2017

DOI: 10.17740/eas.econ.2017.V8-07

CITATIONS
0

READS
575

3 authors:

Mehmet Hanefi Topal
Kirklareli University
74 PUBLICATIONS **279** CITATIONS
SEE PROFILE

Mustafa Unver
Kirikkale University
46 PUBLICATIONS **155** CITATIONS
SEE PROFILE

Salih Türedi
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
23 PUBLICATIONS **102** CITATIONS
SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

32th International Public Finance Conference View project

All content following this page was uploaded by Mehmet Hanefi Topal on 02 May 2017.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

Eurasian Academy of Sciences
Eurasian Business & Economics Journal
2017 Volume:8 S: 113 - 133
Published Online January 2017 (http://busecon.eurasianacademy.org)
http://dx.doi.org/10.17740/eas.econ.2017.V8-07

The Impact of Government Quality and Public Sector Size on Economic Growth in Turkic Republics: An Empirical Analysis

M. Hanefi Topal* , Mustafa Ünver, Salih Türedi*****

* Gümüşhane Üniversitesi, İİBF-Maliye Bölümü,
** Kırıkkale Üniversitesi, İİBF-Maliye Bölümü
***Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF-İktisat Bölümü
E-mail: mhanefitopal@gmail.com, mustafaunver@kku.edu.tr, salih.turedi@erdogan.edu.tr

Copyright © 2017 M. Hanefi Topal , Mustafa Ünver, Salih Türedi. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

The aim of this paper is to investigate the effects of public sector size and quality of government on economic growth for seven Turkic Republics, including Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey, Turkmenistan, Uzbekistan. It used panel seemingly unrelated regression (SUR) approach for analyzing relationships between variables during the period 2002-2015. According to the obtained results, quality of government in Turkey, Azerbaijan, Kazakhistan, and Uzbekistan has a statistically significant and positive effect on economic growth while it has statistically insignificant effect in Kyrgyzstan, Turkmenistan, and Tajikistan. On the other hand, public sector size has positive effect on economic growth in other Turkic Republics while the impact of public sector size on economic growth is negative in only Turkey. In Turkic Republics, it can be claimed, therefore, that process of the transition to market economy and sustainable growth are run together with transformation of state. More specifically, healthier state-market harmony supports reforms applied in enhancing quality of government for the findings of Turkey.

Keywords: Turkic Republics, Quality of Government, Public Sector Size, Economic Growth, Panel SUR.

JEL-Classification:H11, H50, O43, P24

Türk Cumhuriyetlerinde Hükümet Kalitesinin ve Kamu Sektörü Büyüklüğünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, yedi Türk Cumhuriyeti (Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan) özelinde hükümet kalitesinin ve kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmaktır. 2002-2015 dönemini kapsayan analizde değişkenler arasındaki ilişkiler panel görünürde ilişkisiz regresyon (Panel SUR) yöntemi ile tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, hükümet kalitesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, Türkiye Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da

istatistiki olarak anlamlı ve pozitif, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da ise pozitif olmakla birlikte anlamsızdır. Analiz sonuçlarına göre ayrıca, kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Türkiye'de negatif iken, diğer Türk cumhuriyetlerinde ise pozitiftir. Bu sonuçlardan hareketle, altı Türk cumhuriyetinde piyasa ekonomisine geçiş süreci ve sürdürülebilir büyümenin, devletin dönüşümüyle birlikte yürütülmesi gerektiği, Türkiye için ise hükümet kalitesini arttırıcı reformların daha sağlıklı devlet-piyasa uyumu ile desteklenmesi gerektiği iddia edilebilir.
Anahtar Kelimeler: Türk Cumhuriyetleri, Hükümet Kalitesi, Kamu Sektörü Büyüklüğü, Ekonomik Büyüme, Panel SUR.

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme özellikle gelişmekte olan ekonomilerdeki insanların yaşam standartlarının iyileştirilmesinin ön koşuludur (Rodrik, 2013: 2). Bu açıdan bakıldığında ekonomik büyüme ve kalkınma konusunun gerek ekonomistler gerekse de politika yapıcılar için oldukça önemli olduğu ifade edilebilir. Bu durum ilgili literatür incelendiğinde açıkça görülebilmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sunan pek çok faktör günün koşullarındaki değişimlerle birlikte ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmektedir. Daha spesifik bir bakışla literatür incelendiğinde bu faktörler toplumların ekonomik, sosyal, çevresel ve kurumsal alanlardaki farklılıklarıyla açıklandığı görülmektedir (Azam, 2016; Baharumshah, Slesman ve Wohar, 2016; Eregha ve Mesagan, 2016; Teixeira ve Queiros, 2016). Bu çalışmanın amacı, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın dâhil olduğu yedi Türk cumhuriyetinde hükümet kalitesinin ve kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırmaktır. Bu kapsamda, ülkelerin 2002-2015 dönemi yıllık verileri kullanılarak, hükümet kalitesinin ve kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ampirik olarak incelenmiştir.

Konu hükümet kalitesi çerçevesinden ele alındığında ekonomik büyüme literatüründe özellikle son yıllarda hükümet kalitesi başta olmak üzere pek çok kurumsal faktörün en fazla odaklanılan konulardan biri olduğudur (Esfahani ve Ramirez, 2003; Catrinescu ve diğerleri, 2009). Kaliteli bir hükümetin optimal kamu sektörü büyüklüğüne, yolsuzluk yapmayan bürokrasiye, mülkiyet haklarını koruyan ve sözleşme kurallarını uygulayan yasal bir çevreye, ılımlı vergileme ve düzenleme kapasitesine ve etkin çalışan örgütsel bir yapıya sahip olması gerektiği iddia edilir (La Porta ve diğerleri 1999: 222). Öte yandan hükümetlerin tercihleri de hem hükümetin kalitesini hem de ekonominin performansını etkilemektedir. Örneğin hükümet kalitesini iyileştiren ancak ekonomide vergi yükünün artmasına neden olan politika tercihleri, ekonomi için pahalı bir yatırım gibi görülebilir (Rothstein, 2003: 57). Ancak ekonomiye olan maliyetine karşın yüksek vergi yükü, hükümet kalitesinin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi nedeniyle savunulabilecek bir tercih de olabilir. Zira ekonomide vergi yükünün hangi düzeyde olduğundan daha çok, büyümeye kaynak olabilecek hükümet kalitesi daha önemlidir. Vergi yükü yüksek ancak hükümet kalitesi düşük ülkelerde, hükümetler temel kamu hizmetlerini sunarken, aşırı şekilde yozlaşmış, savurgan, dolayısı ile etkin olmayan politikalar yürütebilirler. Kuzey Avrupa ülke örneklerinde olduğu gibi hem hükümet kalitesi hem de vergi yükü yüksek bazı ülkelerde ise hükümetler kamu hizmetlerinde çok daha dürüst, etkin ve sorumlu politikalar yürütebilmektedirler (Treisman, 2002: 2). Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar da uzun yıllardır ülkelerin kalkınma süreçlerinde iyi yönetişimin, hükümet kalitesinin ve sağlam kurumların önemini vurgulamaktadır. Bu kuruluşlara göre,

yalnızca yüksek hükümet kalitesine sahip bir ülke ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın nimetlerinden yararlanabilir (Holmberg ve diğerleri, 2009: 136). Diğer yandan, bir ekonominin büyüme ve kalkınma sürecinde temel rol oynayan özel sektöre sağlıklı bir yatırım ortamı sağlayan hükümetlerin varlığı da önemlidir. Bu bağlamda, özel mülkiyet haklarına engel olmamayı taahhüt eden bir hükümet gücünün, hızlı ekonomik büyüme deneyimine sahip olacak ülkelerin ihtiyaç duyacağı uzun dönem sermaye yatırımlarını elde etmede ana unsur olduğu kabul edilmektedir (Henisz, 2000: 2). Ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinden dolayı hükümet kalitesi kavramı teorik ve ampirik literatürde farklı boyutları ile yoğun bir şekilde ele alınmıştır (Adsera ve diğerleri, 2003; Rothstein ve Teorell, 2008). Söz konusu çalışmalarda, ülkelerin demokratik gelişmişlik düzeyi, yönetişim kapasitesi veya politik istikrar düzeyi gibi göstergeler hükümet kalitesinin ölçülmesinde sıklıkla kullanılmaktadır. Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi (2010) ise *Dünya Yönetişim Göstergelerinin* (WGI) yöntemini özetledikleri çalışmalarında *hükümet kalitesinin göstergesi olarak altı değişkeni* önermektedir. Bu değişkenler sırasıyla; söz hakkı ve hesap verilebilirlik, politik istikrar ve güvenlik, hükümet etkinliği, düzenleme kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolüdür. Son olarak, ampirik literatürde hükümet kalitesi ile ekonomik büyüme ilişkisinin yoğun bir şekilde araştırıldığı da dikkat çekmektedir (Alesina ve diğerleri, 1996; Kaufmann ve Kraay, 2003; Glaeser, La Porta ve diğerleri, 2004; Jalilian ve diğerleri, 2007). Söz konusu çalışmalardan elde edilen genel bulgulara takip eden literatür kısmında ayrıca değinilmektedir.

Öte yandan, hükümetin kalitesi gibi ekonomi içerisindeki büyüklüğü de ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Genel olarak, kamu sektörü tarafından yapılan tüketim harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) içerisindeki payı kamu sektörü büyüklüğünü ölçmek için kullanılır. Bu büyüklüğün artması aynı zamanda ekonomide özel sektörün faaliyet alanının daralacağı anlamına da gelir. O yüzden, bazı iktisatçılara göre teorik olarak kamu sektörü büyüklüğünün yüksek düzeyde olduğu ülkelerde ekonomik özgürlüklerin daha düşük olacağı iddia edilebilir. Sosyal transfer harcamaları niteliğindeki kamu harcamalarının sürekli artması nedeniyle büyüyen kamu sektörünün her zaman kapsamlı bir refah devleti anlamına geleceği de söylenemez. Zira örneğin yolsuzluk faaliyetlerinin yoğun olduğu özellikle az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere pek çok ülkede nispeten büyük olan kamu sektörü gelir eşitsizliklerini azaltmakta başarılı olamayabilmektedir (Bergh ve Nilsson, 2010: 489). Diğer taraftan, nüfus artışı ve çoğu ülkede refah devleti beklentisinin artması göz önüne alındığında, kamu sektörü büyüklüğünün artmasının toplumların bazı sosyal risklere karşı doğal bir beklentisi olduğu da belirtilmelidir (Afonso ve Furceri, 2010: 518). Teoride kamu sektörü büyüklüğü ile ekonomik büyüme ilişkisine yönelik farklı yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin kapsamlı refah devletine referans gösterilebilecek geleneksel Keynesyen büyüme modelleri kamu sektörü büyüklüğünün artmasının ekonominin bir resesyon ile karşılaşmasını engelleyeceğini iddia etmektedir (Chen ve Lee, 2005: 1052). Dolayısı ile bu görüşe göre kamu sektörü büyüklüğü büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. (bu yönde bulgular için bkz. Kormendi ve Meguire, 1986; aksi yönde bulgular için bkz. Dar ve AmirKhalkhali 2002).

Literatür incelendiğinde, hükümet kalitesi, kamu sektörü büyüklüğü ve ekonomik büyüme ilişkisinin farklı ülkeler için yoğun bir şekilde araştırıldığı, fakat Türk Cumhuriyetleri temelinde ele alınmadığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla, konuyu Türk Cumhuriyetleri özelinde inceleyen bu çalışmanın literatürde olduğu belirtilen boşluğa önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir. Türkiye, Türk cumhuriyetleri içerisinde piyasa ekonomisi deneyimi en yüksek olan ülkedir. Bununla birlikte, 1990'lı yılların başında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin yıkılması ile bağımsızlıklarını ilan eden Asya Türk cumhuriyetlerinin, dünyanın diğer ekonomiler ile ekonomik bütünleşmelerini hızlı bir şekilde geliştirdikleri, ancak bu geçiş

sürecinin henüz olgunlaşma aşamasına gelmediği de görülmektedir (Ersungur ve diğerleri, 2007: 286). Bu ülkelerin en dikkat çeken özelliklerinden bir tanesi, zengin petrol ve doğalgaz kaynakları nedeniyle yüksek bir ekonomik potansiyele sahip olmalarıdır. Ancak, bu potansiyellerine rağmen Türk cumhuriyetleri bağımsızlıkları sonrası ekonomik yapılarının piyasa ekonomisine adapte olma sürecinde bir takım sorunlar yaşamaya devam etmektedir. Ortaya çıkan bu sorunların çözümünde yol alabilmek için geçiş sürecinde yasal ve kurumsal kapsamda tüm alanlarda yeniden yapılanmaya giderek sistemlerini reforma tabi tutmuşlardır. Bu reform süreci, ekonomik değişkenleri etkilediği gibi ekonominin özel kesim-kamu kesimi büyüklüklerinde de değişime neden olmuştur (Düzgün ve Bilgili, 2008: 80). Dolayısıyla, Türk cumhuriyetlerinin sahip oldukları hükümet kalitesi ve kamu sektörü büyüklüğünün bu değişim ve dönüşüm sürecinde, ekonomik büyüme üzerinde ne gibi etkiler oluşturduğunun ortaya konması oldukça önemlidir.

Çalışmanın geri kalan kısmı şu şekilde tasarlanmıştır. İkinci bölümde, hükümet kalitesi ve kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme ile ilişkisine yönelik literatür taramasına yer verilmiştir. Analizde kullanılan model, veri seti ve metodolojinin tanıtıldığı üçüncü bölümü, ampirik bulguların yer aldığı dördüncü bölüm takip etmektedir. Beşinci ve son bölüm ise sonuç kısmından oluşmaktadır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1. Hükümet (Yönetişim) Kalitesi ve Ekonomik Büyüme

Parametrik olmayan yöntemlerden yararlanarak Batı Avrupa, Doğru Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler, Asya ve Afrika'da yer alan çok sayıda ülkede hükümet kalitesini temsil eden yönetişim göstergeleri ile ekonomik büyüme ilişkisini ele alan Huynh ve Chávez (2009), modele dahil ettikleri yönetişim göstergelerinden, hesap verilebilirlik, hukukun üstünlüğü, politik istikrar ve güvenlik ile büyüme arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu, fakat, düzenleme kalitesi, hükümet etkinliği ve yolsuzluk kontrolünün ise büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Demirtaş (2009), yönetişim göstergelerinin ekonomik performans üzerindeki etkisini araştırmıştır. Panel verilerden yararlanılan analizde ele alınan ülkeler, gelişmişlik düzeyine ve coğrafi bölgelere göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler, yüksek gelir, üst-orta, alt orta ve düşük gelir düzeyi olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Analiz bulgularına göre; tüm ülkelerin yer aldığı modeller ile yalnızca gelişmiş ülkelerin yer aldığı modellerde yönetişim göstergelerinin büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Gelir düzeyine göre yapılan ayrım sonuçlarına göre; yönetişim göstergelerinin büyümeye etkisi yüksek ve alt-orta gelirli ülkelerde anlamsız, düşük gelirli ülkelerde pozitif ve üst-orta gelirli ülkelerde ise negatiftir. Coğrafi bölge sonuçlarına göre ise; yönetişim göstergeleri büyümeyi Sahra-Altı Afrika ülkelerinde pozitif, Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde negatif etkilemektedir. Avrupa ve Merkezi Asya ülkeleri ile Latin Amerika ülkelerinde ise değişkenler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Bouzid (2013), tarafından yapılan çalışmada, iki aşamalı sistem GMM (two-step generalized momentum method) tekniği ile yönetişim göstergeleri ve ekonomik büyüme ilişkisi 19 gelişmekte olan ülke için incelenmiştir. Kaufman ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilen yönetişim göstergelerinin kullanıldığı ampirik analiz sonucunda, incelenen dönemde ele alınan ülkelerde yönetişim göstergeleri ile büyüme ilişkisinin pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsız

olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle araştırmacı, iyi bir yönetişimin ekonomik büyüme için gerekli bir faktör olmakla birlikte zorunlu olmadığını iddia etmiştir.

İyi yönetişimin bir ülkenin ekonomik performansını etkileyen temel faktörlerden bir tanesi olduğunu vurgulayan Zubair ve Khan (2014), Pakistan'ın ekonomik büyümesinde yönetişim göstergelerinin rolünü araştırmıştır. Politik istikrar, hesap verilebilirlik, yolsuzluk kontrolü ve hukukun üstünlüğü değişkenlerinin yönetişim göstergesi olarak tanımlandığı regresyon analizine göre, Pakistan'da yalnızca politik istikrarın ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi söz konusudur.

Literatürde yönetişimin büyüme sürecindeki rolüne ilişkin farklı yöntemlerle yapılmış çok sayıda çalışma olmakla birlikte, bulguların oldukça farklılaştığını belirten Yerrabati ve Hawkes (2015), Pasifik ülkeleri ile Güney Doğu Asya ülkelerini ele aldıkları çalışmada, hükümet etkinliği ve düzenleme kalitesinin büyümeyi pozitif, yolsuzluğun kontrolünün ise negatif etkilediğini tespit etmiştir. Politik istikrar ve hukukun üstünlüğü ile büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı analizde ulaşılan diğer bir bulgudur.

Abounoori ve Mahbobian (2015), petrol üreticisi olan MENA ülkelerinde (Suriye, Cezayir, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, İran, Yemen) yönetişim göstergelerimin büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu amaçla yapılan panel veri analizinden, iyi yönetişimi temsilen kullanılan düzenleme kalitesi, hukukun üstünlüğü ve hükümet etkinliği değişkenlerinin büyümeyi pozitif etkilediğine yönelik ampirik bulgular elde edilmiştir

Bayar (2016), komünist bloğun dağılmasının ardından serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde kamu yönetimi alanında önemli yapısal değişimler yaşayan Avrupa Birliği üyesi geçiş ekonomilerinde (Estonya, Romanya, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Litvanya, Slovenya, Romanya, Slovakya ve Polonya) yönetişim göstergeleri ile büyüme ilişkisini incelemiştir. Tesadüfi etkiler panel veri yönteminden yararlanılan analize göre; (a) değişkenler arasındaki ilişki kullanılan yönetişim göstergesine bağlı olarak değişmektedir. (b) düzenleme kalitesi dışında dikkate alınan bütün yönetişim göstergeleri büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif etki yaratmaktadır. (c) yolsuzluğun kontrolü ve hukukun üstünlüğü büyüme üzerinde en güçlü etkiye, politik istikrar ise en zayıf etkiye sahip göstergeleridir. Bulgulardan hareketle, etkin bir hükümetin ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden olduğunu ifade eden araştırmacı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin istikrarlı bir büyüme sürecine girebilmeleri için hükümetin etkinliğini ve kalitesini artırmaları gerektiğini belirtmiştir.

Amorim ve Silva (2016), 208 ülke için panel VAR (etki tepki analizi) yaklaşımı ile yönetişim göstergeleri ve büyüme ilişkisini test etmiştir. 1996-2014 dönemini kapsayan analiz sonucunda, yönetişim göstergelerinde ortaya çıkan bir şokun ekonomik büyüme üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir etki yarattığı gözlenmiştir. Buna göre, büyümeyi temsilen kullanılan yıllık GSYİH artışlarında meydana gelen değişmelerin % 33'ü yönetişim endeksinde ortaya çıkan değişimlerle açıklanmaktadır. VAR analizinin ortaya koyduğu bu bulgular araştırmacı tarafından, *"yönetişim kalitesinin artması ekonomik büyümeyi de teşvik etmektedir*" şeklinde yorumlanmıştır.

2.2. Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme

Guseh (1997), demokratik piyasa sistemi ve demokratik olmayan sosyalist sistem ile yönetilen ülkeler şeklinde gruplandırdığı gelişmekte olan 56 ülke için kamu sektörü büyüklüğünün

büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu amaçla yapılan regresyon analizi, demokratik olmayan sosyalist ülkelerde 3 kat daha güçlü olmakla birlikte, kamu sektörünün genişlemesinin her iki ülke grubunda da büyümeyi azaltıcı etkiler meydana getirdiğini ortaya koymuştur.

Fölster ve Henrekson (2001), yüksek gelir düzeyine sahip OECD ülkeleri için yaptıkları panel regresyon tahmini sonucunda, kamu sektörü büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu tahmin etmişlerdir. Şöyle ki, kamu harcamalarında meydana gelen %10'luk bir artış, ekonomik büyüme oranında % 0.7-0.8 düzeyinde azalma yaratmaktadır. Öte yandan, tahmin modelinin OECD üyesi olmayan yüksek gelirli ülkelerle (İsrail, Kore, Hong-Kong, Şili, Singapur, Tayvan ve Mauritius) genişletilmesi durumunda dahi söz konusu negatif yönlü ilişki değişmemektedir.

25 geçiş ekonomisi için yaptıkları çalışmada Pushak ve diğerleri (2007), kamu maliyesi, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Ele alınan ülkelerin düşük ve yüksek kurumsal kaliteye sahip ülkeler olarak iki kategoriye ayrıldığı panel veri analizinden elde edilen bulgulara göre optimal kamu sektörü büyüklüğü (kamu harcamaları /GSYİH) %35 düzeyindedir. Bu oranın üzerinde olan ülkelerde (aşırı kamu büyüklüğü) kamu sektörü büyüklüğü büyümeyi negatif yönde etkilerken, optimal oranın altında olduğu ülkelerde ise kamu sektörü büyüklüğünün büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Diğer yandan, aşırı kamu sektörü büyüklüğünün büyüme üzerindeki negatif etkisi düşük kurumsal kaliteye sahip ülkelerde çok daha yüksektir. Çünkü bu ülkelerde kamu yönetiminin etkin olmaması, kamu harcamalarını verimsiz dağılmasına ve yüksek vergilerle finansmanına neden olarak büyümeyi zayıflatmaktadır.

Herath (2012), Sri Lanka için yaptığı çalışmada kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Kamu sektörü büyüklüğünün göstergesi olarak kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payının dikkate alındığı analizde, doğrusal olmayan regresyon tahmini yapılmıştır. Analizden elde edilen bulgular kamu sektörü büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında Armey Hipotezinin ön sürdüğü gibi ters U şekline benzeyen kuadratik bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, Sri Lanka'da belirli bir düzeye kadar (%27 optimum kamu büyüklüğü) kamu büyüklüğü büyümeyi pozitif etkilerken, aşırı kamu büyüklüğü ise negatif etkilemektedir.

Mehrara ve Keikha (2012), kamu sektörü büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasında doğrusal olmayan bir ilişkinin olduğunu ileri süren Armey eğrisinin geçerliliğini eşik regresyon modeli aracılığı ile İran için test etmiştir. Analiz sonuçlarına göre; (a) optimum kamu sektörü büyüklüğü dikkate alınan vekil değişkene göre değişmektedir. Eğer kamu sektörü büyüklüğü toplam kamu harcamaları/GSYİH ile ölçülürse eşik değer % 22.8, kamu yatırım harcamaları/GSYİH ile ölçülürse % 9.8, kamu tüketim harcamaları/GSYİH ile ölçülürse % 12.9'dur. (b) Değişkenler arasında Armey eğrisini destekleyici nitelikte doğrusal olmayan bir ilişki söz konusudur. Şöyle ki, kamu sektörü büyüklüğü eşik değerin altında ise büyüme üzerinde pozitif, eşik değerin üzerinde ise negatif etkiye sahiptir.

Armey eğrisinin geçerliliğinin araştırıldığı bir başka çalışma da Altunç ve Aydın (2012) tarafından Türkiye ekonomisi için yapılmıştır. Bu amaçla başvurulan regresyon sınamasından, kamu yatırımları dışındaki harcama kategorileri ile ekonomik büyüme arasında ters U biçiminde bir ilişkinin olduğunu ortaya koyan bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca Türkiye'de toplam kamu harcamalarının optimal düzeyinin GSYİH'ın % 16'sı olduğu da belirlenmiştir. Bulgulardan hareketle araştırmacılar, Türkiye'de yatırım harcamaları dışındaki kamu

harcamalarının azaltılması gerektiğini, aksi halde aşırı kamu harcamalarının vergi yükünü de arttırarak dışlama etkisi ortaya çıkaracağını ve dolaylı olarak büyümeyi olumsuz etkileyeceğini ileri sürmüşlerdir.
SAARC (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü) üyesi ülkeler için yaptıkları GMM tahmininde Anwar ve Munir (2013), kamu sektörü büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir ilişkinin olduğunu tahmin etmişlerdir. Araştırmacılar bu sonucu; gelişmekte olan ülkelerde özellikle rant kollama ve yolsuzluk faaliyetlerinin varlığının, dolayısıyla hükümet kalitesinin zayıf olmasının verimsiz kamu harcamalarının artmasına neden olarak büyümeyi azalttığı şeklinde yorumlamaktadırlar. Zira verimsiz kamu harcamaları yüksek vergilerle finanse edildiğinden, vergi yükündeki artışlar büyüme üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir.
Afonso ve Jaller (2016), kamu sektörü büyüklüğü ve ekonomik performans ilişkisini 140 ülke için tahmin etmiştir. Ekonomik performansın kişi başı milli gelir ile temsil edildiği analizde kamu sektörü büyüklüğünün ölçülmesinde ise kamu borçları, kamu harcamaları ve kamu gelirleri değişkenlerinden ayrı ayrı yararlanılmıştır. GMM ve PMG (pooled mean group) tahmin bulgularına göre, kamu sektörü büyüklüğü, ele alınan ülkelerin ekonomik performansları üzerinde negatif yönde etkiler oluşturmaktadır.

Baklouti ve Boujelbene (2016), genişletilmiş Neo-Klasik üretim fonksiyonundan yararlanarak 1998-2011 dönemi için 12 MENA ülkesinde kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Kamu tüketim harcamaları/GSYİH oranını kamu sektörü büyüklüğünün göstergesi olarak tahmin modeline dâhil eden araştırmacılar, literatürdeki genel bulgulara paralel olarak, aşırı kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini gösteren ampirik kanıtlara ulaşmışlardır.

3. ANALİZ

3.1. Model ve Veri Seti

Hükümet kalitesinin ve kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyümeye etkisinin araştırıldığı bu çalışmada 7 Türk Cumhuriyetinin 2002-2015 dönemine ait verilerinden yararlanılmıştır. Tahmin modeli (1) numaralı eşitlikteki gibidir. Modelde ekonomik büyüme (KBMG) bağımlı, hükümet kalitesi endeksi (HKE) ve kamu sektörü büyüklüğü (KSB) bağımsız değişkenlerdir.

$$LnKBMG_{it} = HKE_{it} + KSB_{it} + \varepsilon_{it} \qquad (1)$$

Ekonomik Büyüme: Kısaca, bir ülkenin üretim kapasitesindeki artışı ifade eden ekonomik büyümenin göstergesi olarak analizde Amerikan doları cinsinden 2010 yılı fiyatları ile kişi başı milli gelir (KBMG) değişkeni kullanılmıştır. KBMG verileri Dünya Bankası'nın dünya kalkınma göstergeleri (WDI) veri tabanından temin edilmiştir. Tablo 1'den izleneceği üzere, Türk cumhuriyetlerinde 2002-2015 döneminde KBMG ortalama 4.3 bin dolar şeklinde gerçekleşmiştir. 2015 yılı verilerine göre, 11.52 bin dolar ile KBMG'i en yüksek ülke Türkiye iken en düşük KBMG'e sahip ülke 997 dolar ile Tacikistan'dır.

Hükümet Kalitesi: Hükümetler, mülkiyet haklarını koruyarak ya da ortadan kaldırarak, farklı seslere izin vererek ya da baskılayarak, kamu örgütleriyle halka hizmet sunarak ya da toplumun kaynaklarını suistimal ederek ekonomik ve sosyal hayatı derinden etkileyen kurumsal yapılardır (La Porta ve diğerleri, 1999: 225). Esasen hangi hükümet tipinin daha iyi olduğu siyaset bilimi literatüründe tartışmalıdır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, demokrasi, yönetişim

göstergeleri veya politik istikrar gibi değişkenler hükümet kalitesinin göstergesi olarak farklı çalışmalarda kullanılmıştır. Bu çalışmada, alternatif hükümet kalitesi göstergeleri içerisinden, benzer araştırmalarda da sıklıkla kullanılan, dünya yönetişim göstergeleri (WGI) kullanılmıştır. Yatırım danışma şirketleri, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, düşünce kuruluşları, hükümetler ve çok uluslu kuruluşlar ile yapılan görüşmelerde, katılımcılara yöneltilen anket sorularına verilen cevaplar dikkate alınarak hazırlanan bu göstergeler ilk olarak Kaufman ve diğerleri (2010) tarafından 1996 yılında oluşturulmuş olup Dünya Bankası tarafından düzenli olarak her yıl derlenmektedir. -2.5 (en kötü durum) ile +2.5 (en iyi durum) arasında değerler alan bu göstergeler Kaufman ve diğerleri (2003: 91-97) tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

- ✓ *Söz hakkı ve hesap verilebilirlik:* İfade, örgütlenme ve basın özgürlüğü dahil olmak üzere vatandaşların hükümetlerini seçebilme imkânına sahip olup olmadığı.
- ✓ *Politik istikrar ve güvenlik:* Terörizm dahil olmak üzere her tür yasadışı ve şiddet içerikli araçlarla hükümetin faaliyetlerinin istikrarsızlaştırılma ihtimali
- ✓ *Hükümet etkinliği:*Kamu hizmetlerinin kalitesi, memurların kapasitesi ve siyasi baskıdan ne kadar bağımsız oldukları ile politika oluşturma kalitesi
- ✓ *Düzenleme kalitesi:* Özel sektörün gelişmesini mümkün kılan ve katkıda bulunan sağlam hükümet politikalarının ve düzenlemelerinin olup olmadığı.
- ✓ *Hukukun üstünlüğü:* Mülkiyet haklarının kalitesi, kolluk kuvvetleri ve mahkemelerin varlığı, suç riski dahil olmak üzere toplumsal hukuk kurallarının ne ölçüde uygulandığı ve bu kurallara sadık kalındığı.
- ✓ *Yolsuzluğun kontrolü:* Ülkedeki yolsuzluğun boyutu ile kamu gücünün kişisel çıkarlar için ne ölçüde kullanıldığına ilişkin algıların yanında, ülke politikasının ve kurumsal yapısının yolsuzluğu önlemede ve yolsuzlukla mücadelede ne derece etkin olduğu.

Literatür incelendiğinde, çok sayıda ampirik çalışmada yukarıda sıralanan dünya yönetişim göstergelerinin her birisinin hükümet kalitesinin göstergesi olarak ayrı ayrı kullanıldığını görmek mümkündür. Bazı çalışmalarda birkaç tanesinin ya da altısının ağırlıklı ortalaması alınarak bir hükümet kalitesi serisi oluşturulduğu da görülmektedir. Önceki çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, söz konusu altı değişken, temel bileşenler analizi (TBA) ile -100 (en kötü) ile +100 (en iyi) arasında değerler alan tek bir *endeks serisine* dönüştürülmüştür. Elde edilen hükümet kalitesi endeksi incelendiğinde, Türk cumhuriyetlerinde en yüksek endeks değerine sahip ülkenin Türkiye, en düşük endeks değerine sahip ülkenin ise Türkmenistan olduğu belirlenmiştir.

Kamu Sektörü Büyüklüğü: Ekonomide devlet, başka bir ifadeyle kamu sektörü, kaynak kullanma, harcama ve üretim yapma kapasitesi ve mülkiyet yapısı ile özel sektörü kontrol etme gibi bir takım fırsatlara sahiptir (Kirmanoğlu, 2011: 35). Alternatif ölçme kriterleri de kullanılabilmekle birlikte kamu sektörünün ekonomi içerisindeki büyüklüğü bu faaliyetleri en iyi temsil eden ölçüt olmasından dolayı kamu tüketim harcamalarının gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisindeki payı ile ölçülmektedir. Bu çalışmada da nominal fiyatlarla kamu tüketim harcamaları / GSYİH oranı *KSB* göstergesi olarak tanımlanmış ve ilgili veriler WDI veri tabanından alınmıştır. Araştırma döneminde yedi Türk cumhuriyetinde ortalama KSB % 28.2 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2015 yılı verilerine göre KSB en yüksek ülke Kırgızistan (%39.1) iken en düşük ülke Türkmenistan (%16.1)'dır.

Tablo-1. Özet İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ort.	St. Sapma	2015 Yılı			
				Min.	Ülke	Max.	Ülke
KBMG	98	4309.7	3633.3	917	Tacikistan	11524	Türkiye
HKE	98	-45.5	22.8	-70.4	Türkmenistan	-8.35	Türkiye
KSB	98	28.2	7.7	16.1	Türkmenistan	39.1	Kırgızistan

3.2. Metodoloji

A. Temel Bileşenler Analizi ve Hükümet Kalitesi Endeksi

Açıklayıcı ya da keşfedici faktör analizi olarak da adlandırılan TBA, ilk kez Pearson (1901) tarafından kullanılan, ardından Hotelling (1933) tarafından geliştirilen çok değişkenli bir istatistik tekniğidir. Günümüzde de istatistikçiler tarafından sıklıkla kullanılmakla birlikte, ekonomistler arasında çok popüler değildir. Oysa özellikle iktisadi modeller kurulurken bağımsız değişkenler arasında ortaya çıkan çoklu doğrusal bağlantı problemini aşmanın en etkin yöntemlerinden biri de TBA ile orijinal veri setinde bilgi kaybına neden olmadan yeni değişkenler seti üretmektir.

TBA'ın temel mantığı, birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili çok sayıdaki değişkenden, bu değişkenlerle ilişkili ancak kendi aralarında doğrusal ve bağımlılık yapısı olmayan (ortogonal) daha az ama yeni temel bileşenler (faktörler) elde etmektir. TBA süreçleri iki aşamadan oluşur. Her veri seti TBA için uygun olmayabilir. Dolayısıyla birinci aşamada yapılması gereken, ilgili veri setinin TBA için uygun olup olmadığının belirlenmesidir. Uyumluluk incelenirken, korelasyon matrisi oluşturma, Barlett küresellik testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçütü gibi sınamalara başvurulur. Barlett küresellik testi bir χ^2 istatistiği olup bu istatistik ile oluşturulmuş olan korelasyon matrisinin birim matristen farklı olup olmadığı, farklı bir ifadeyle, değişkenler arasında ilişkinin olup olmadığı araştırılır. Değişkenlere TBA uygulanabilmesi için χ^2 istatistiğinin anlamlı çıkması beklenir. KMO ölçütüyle ise örneklem büyüklüğünün ve veri yapısının analiz için yeterli olup olmadığı test edilir. KMO ölçütünün 0.60 ve üzerinde çıkması durumunda örneklem büyüklüğü ve veri yapısı analiz için yeterli kabul edilir (Büyüköztürk, 2009: 126). TBA'ın ikinci aşamasında ise değişkenler arasındaki ilişkileri en yüksek derecede temsil eden az sayıda temel bileşen elde edilir. Elde edilebilecek temel bileşen ile ilgili, öz değer (eigenvalue) istatistiği, Scree test ve toplam varyansın yüzdesi yöntemi gibi çeşitli kriterler söz konusudur (Hair ve diğerleri, 2014: 106-109). Bu çalışmada, hükümet kalitesi serisinin temel bileşen sayısı belirlenirken Scree test ve öz değer büyüklüğü dikkate alınmıştır.

$$X = \begin{bmatrix} X_{1,1} & \cdots & X_{1,p} \\ \vdots & \cdots & \vdots \\ X_{1,p} & \cdots & X_{p,p} \end{bmatrix}, \ (i=1,\ldots,p \text{ ve } j = 1,\ldots.., p) \qquad (2)$$

(2) numaralı eşitlikte, orijinal X veri matrisi, n sayıda gözlem ve p sayıda değişkenden oluşmaktadır. (3), (4) ve (5) numaralı eşitliklerde, p sayıda temel bileşeni temsil eden Z_1, $Z_2,\ldots,Z_p$ vektörleri, X_1, X_2, …, X_p vektörlerinin standardize edilmiş halini temsil etmektedir.

$$TB_1 = Y_1 = a_{11}Z_1 + a_{12}Z_2 + \cdots + a_{1p}Z_p \quad (3)$$

$$TB_2 = Y_2 = a_{21}Z_1 + a_{22}Z_2 + \cdots + a_{2p}Z_p \quad (4)$$

$$\vdots$$

$$TB_p = Y_p = a_{p1}Z_1 + a_{p2}Z_2 + \cdots + a_{pp}Z_p \quad (5)$$

Burada Y_1, Y_2 …Y_p; p sayıdaki temel bileşeni ve a_{ij}'ler j. değişkenin i. temel bileşene ait ağırlığını, yani temel bileşen (faktör) yüklerini (loaading)[1] göstermektedir. Temel bileşen yükleri, değişkenlerin temel bileşenlerin varyansına olan katkılarını gösteren sabit sayılardır. Temel bileşen yükleri (a_{ij}) ise (6) ve (7) numaralı eşitliklerdeki iki kısıt sağlanacak şekilde hesaplanmaktadır (AHİKA, 2013: 15).

$$a_{i1}^2 + a_{i2}^2 + \cdots + a_{ip}^2 = 1, \textit{(her i=1, 2, … , p)} \quad (6)$$

$$a_{i1}^2 + a_{j2}^2 + \cdots + a_{j2}^2 a_{j2}^2 + \cdots + a_{jp}^2 a_{jp}^2 = 0, \textit{(her } i \neq j\textit{)} \quad (7)$$

TBA'da her temel bileşen, analizdeki tüm değişkenlerin doğrusal bir fonksiyonu olarak hesaplanmaktadır. İkinci koşulun sağlanabilmesi için analizdeki tüm değişkenlerin varyanstan arındırılması yani standartlaştırılmış olmaları gerekmektedir. Türetilen temel bileşenler daha önce türetilmiş bileşenlerden bağımsız olarak sırasıyla toplam varyansa maksimum katkıda bulunmaktadırlar. Temel bileşenler birbirinden bağımsızdırlar ve varyansları kendilerine denk gelen korelasyon matrisinin öz değerine (λ) eşittir.[2] Toplam varyansa en fazla katkıyı birinci temel bileşen sağlarken, diğer bileşenlerin katkısı ise giderek azalan miktarlarda gerçekleşir. Tüm bileşenlerin açıkladıkları varyansların toplamı açıklanan toplam varyansa eşittir. Açıklanan toplam varyansın % 80'in üzerinde olması, herhangi bilgi kaybı yaşanmadan tüm değişkenlerin yerine bir ya da birkaç temel bileşenin kullanılabileceği şeklinde değerlendirilir (Ersungur ve diğerleri, 2007: 59).

Ek-1'de görüleceği üzere altı hükümet kalitesi göstergesi arasında çok yüksek korelasyon bulunmaktadır. Ekonometrik modellerde bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyon çoklu doğrusal bağlantı problemine yol açmaktadır. Dolayısıyla bu problemden kaçınmak için veri setinden değişken çıkarma, değişkenleri toplama ya da çarpma, örneklemi genişletme, değişkenlerin farkını alma veya TBA ile değişkenleri yeni bir değişken altında toplama gibi alternatif yöntemler izlenebilmektedir. Bu çalışmada çoklu doğrusal bağlantı probleminden kaçınabilmek için TBA tercih edilmiştir. (8) numaralı eşitlikte (TB_1), altı hükümet kalitesi değişkeni TBA ile ölçeklendirildiğinde tek temel bileşen elde edildiğini ifade etmektedir. (X); serinin standardize edilmemiş değerlerini, (L) ise standardize edilirken kullanılan hesaplanmış temel bileşen yüklerini göstermektedir. TBA ile hükümet kalitesi serisi elde edildikten sonra bu

[1] Faktör yükleri, her değişken ile bileşen arasındaki korelasyon katsayılarını vermekte olup değişken-faktör arası güçlü bir ilişki için faktör yüklerinin en az 0.50 olması gerekir (Hair ve diğerleri, 2014: 115).

[2] Öz değeri 1'den küçük olan bileşenin istatistiksel olarak önemsiz bilgi taşıdığı kabul edilir. k sırasındaki bileşenin açıkladığı değişkenlik oranı $= \frac{\lambda_k}{\lambda_1 + \lambda_2 + \cdots + \lambda_k}$ ' e eşittir.

seri, (9) numaralı eşitlikteki hesaplama yöntemi kullanılarak [-100] (yönetim kalitesi en kötü) ile [+100] (yönetim kalitesi en iyi) arasında değerler alan HKE'e dönüştürülmüştür[3].

$$TB_1 = X*L \quad (8)$$

$$HKE = \frac{TB_1}{\text{maks } (TB_1)} * 100 \quad (9)$$

B. Ekonometrik Yöntem

Zaman serisi ve yatay kesit gibi iki boyuta sahip olan panel veri modelleri, daha çok gözlem sayısına ve serbestlik derecesine sahip olma, gözlemlenemeyen birim ve zaman etkilerinin gözlenmesine imkân tanıma ve karmaşık davranışsal ilişkilerin tahminini kolaylaştırma gibi avantajlara sahiptir (Gujarati, 2003: 637-638; Hsiao, 2006: 3-5; Tatoğlu, 2012a: 9-13) Söz konusu bu avantajlar nedeniyle yatay kesit ve zaman serisi analizlerine kıyasla daha etkin ve güvenilir ekonometrik tahmine izin veren panel veri analizi, ampirik literatürde yoğun şekilde kullanılmaktadır (Greene, 2012: 384-85; Baltagi, 2013: 6-8). Analizde, eğim parametrelerinin (β katsayıları) yatay kesit birimlere göre değişip değişmediği Pesaran &Yamagata (2008) tarafından geliştirilen delta testi ile sınanmıştır. Birimler arasında korelasyon olup olmadığı Breusch & Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange Multiplier (LM) testi ile sınanmıştır. Hükümet kalitesi ve kamu sektörünün büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin tahmini ise Zellner (1962) tarafından geliştirilen görünürde ilişkisiz regresyon (SUR) yaklaşımı ile yapılmıştır. Ancak SUR tekniğiyle model tahmini yapılmasına karar verilebilmesi için iki koşulun aynı anda geçerli olması gerekmektedir. Bu koşullar; modelin zaman boyutunun (T), birim sayısından (N) büyük olması ve modeldeki birimler arasında korelasyonun bulunmasıdır (Baum, 2006: 237; Greene, 2012: 332; Brooks, 2014: 528). Bu çalışmada zaman boyutu (T=14) birim sayısından (N=7) büyük olduğundan, ilk koşul sağlanmaktadır. İkinci koşulun sağlanıp sağlanmadığı LM testi ile incelenmiştir.

Klasik panel veri modellerinde sabit ve eğim parametrelerinin birimlere ve/veya zamana göre değişmediği yani homojen olduğu varsayımı yapılmaktadır. Eğim parametrelerinin homojen olması her durumda geçerli kabul edilemez. Dolayısıyla parametrelerin homojenliği varsayımı altında tahmin yapılması tutarsız sonuçlara neden olmaktadır (Tatoğlu, 2012b: 34). Bu nedenle öncelikli olarak bu varsayımın geçerliliği test edilmelidir. Eğim parametrelerinin homojenliğinin sınanmasına yönelik ilk çalışma Swamy (1970) tarafından yapılmıştır. Daha sonra Pesaran ve Yamagata (2008), bu testi yeniden ölçeklendirerek iki yeni test istatistiği geliştirmiştir. Eğim parametrelerinin birimler arasında homojen olup olmadığı sınanmasında, büyük örneklemler için (10) numaralı eşitlikteki, küçük örneklemler için ise (11) numaralı eşitlikteki delta istatistiği kullanılmaktadır. Eşitliklerde yer alan (*N);* yatay kesit sayısını, $(\tilde{S})$ Swamy test istatistiğini, (*k);* açıklayıcı değişken sayısını ve [*v(T, k)*]; standart hataları göstermektedir. Test istatistiklerinin anlamlı çıkması durumunda eğim parametrelerinin homojen olduğunu ileri süren temel hipotez (H_0) reddedilerek panelin heterojen olduğuna karar verilmekte ve panel istatistikleri yerine birimlere ait istatistikler yorumlanmaktadır.

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N}\left(\frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{2k}\right) \sim X_k^2 \quad (10)$$

3 Endeks oluşturma süreci Emara & Chiu (2016)'dan alınmıştır.

$$\tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N}\left(\frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{v(T,k)}\right) \sim N(0,1) \qquad (11)$$

Birimler arası korelasyon, panel veri modellerindeki hata terimlerinin birbirleriyle ilişkili olmasını ifade etmektedir (Baltagi, 2013:76). Bu durum, herhangi bir yatay kesite gelen şoktan diğer kesitlerin de etkilendiği anlamına gelir. Hem model için hem de ayrı ayrı her bir değişken için birimler arası korelasyona bakılabilir. Birimler arası korelasyonun sınanmasında alternatif testlerden hangisinin uygulanması gerektiği, modelin (T) ve (N) boyutuna göre değişmektedir. Bu çalışmada olduğu gibi eğer (T) > (N) ise Breusch & Pagan (1980) LM testi tercih edilmelidir. LM test istatistiği, (12) numaralı eşitlikte gösterildiği gibi hesaplanmaktadır. Eşitlikteki $\left(\hat{\rho}_{ij}\right)$ korelasyon katsayısıdır. İstatistik χ^2 dağılımına sahiptir ve LM testinin temel hipotezi birimler arasında korelasyonun olmadığı şeklindedir.

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N}(\hat{\rho}_{ij}) \sim \chi^2 \frac{N(N-1)}{2} \qquad (12)$$

Panel veri modellerinde, birimler arasında korelasyon olması durumunda etkin ve güvenilir bir tahmin için SUR yöntemi kullanılabilmektedir. Zira yukarıda da ifade edildiği gibi SUR yönteminin temel mantığı, sabit ve eğim parametrelerinin birimlere göre değiştiği, fakat birimlerin hata terimleri arasında korelasyon olduğu üzerine kuruludur (Greene, 2012: 332). Hata terimleri arasındaki korelâsyonun nedeni ise genelde birimlerin ortak faktörlerden etkileniyor olmalarıdır (Tatoğlu, 2012b: 52). Bununla birlikte, SUR yönteminin, diğer panel veri yöntemlerine göre bazı avantajları da söz konusudur. Bu avantajlar: (1) birimler arasında görünürde ilişki yokmuş gibi düşünülerek tek bir model tahmini yapmak yerine bilgi kaybına sebep olmadan etkin bir sistem çözümü yapılabilmesi, (2) her birim için ayrı ayrı sonuçlar üretilebilmesi ve (3) hata terimleri arasındaki korelâsyonun dikkate alınması şeklinde özetlenebilir (Sümer, 2012: 65; Tunçsiper ve Biçen, 2016: 356). SUR modeli aşağıdaki denklemler ile açıklanmaktadır:

$$Y_{1t} = \beta_1 X_{1t} + \varepsilon_{1t} \qquad (13)$$

$$Y_{2t} = \beta_2 X_{2t} + \varepsilon_{2t} \qquad (14)$$

$$\vdots$$

$$Y_{Nt} = \beta_N X_{Nt} + \varepsilon_{Nt} \qquad (15)$$

N birim sayısını, T dönemi ifade etmektedir. SUR denklemler sisteminde; Y_{1t} , Y_{2t} , … , Y_{Nt}'ler bağımlı değişkenler vektörünü, X_{1t} , X_{2t} , …,X_{Nt}'ler bağımsız değişkenler vektörünü, ε_{1t} , ε_{2t} , … ε_{Nt}'ler ise hata terimlerini tanımlamakta olup,sistem toplamda N adet denklemden oluşmaktadır. Bu sistem daha sonra (16) numaralı eşitlikteki süreç izlenerek tek denklemli yeni bir sisteme dönüştürülmektedir (Zellner, 1962: 349).[4]

[4] Bu yöntemde birimler arasındaki eş anlı korelasyona izin verilirken $\left(E = [\varepsilon_{it}\varepsilon_{jt}|X] = \sigma_{ij}\right)$periyotlar arasında korelasyon olmadığı $\left(E = [\varepsilon_{is}\varepsilon_{jt}|X] = 0,\ s \neq j\right)$varsayılmaktadır (Johnston ve Dinardo, 1997: 319-20).

$$\begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ \vdots \\ Y_N \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} X_1 & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & X_2 & \ldots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \cdots & X_N \end{bmatrix} x \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \beta_2 \\ \vdots \\ \beta_N \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_1 \\ \varepsilon_2 \\ \vdots \\ \varepsilon_N \end{bmatrix} = Y = \beta X + \varepsilon \qquad (16)$$

4. AMPİRİK BULGULAR

Öncelikle, hükümet kalitesi değişkenlerine uygulanan TBA sonuçları raporlanmıştır. Ek 2'de 2015 yılı[5] için TBA sonuçları yer almaktadır. Barlett küresellik testine göre χ^2 istatistiği anlamlıdır. Bu bulgu, veri setinde yer alan değişkenler arasında korelasyon olduğunu ifade etmektedir. KMO ölçütü, % 88.2 gibi oldukça yüksek bir değer ile veri yapısının ve örneklem büyüklüğünün analiz için uygun olduğunu göstermektedir. Değişkenlere TBA uygulandıktan sonra 6 değişkenin, öz değeri 1'den büyük tek bir temel bileşen altında toplandığı görülmektedir. Oluşturulan korelasyon matrisinin, öz değeri / varyansı oranı 5.026'dır. Değişkenler, % 88.2 - % 98 arasında değişen çok yüksek temel bileşen yükleriyle temel bileşenin varyansına katkı sağlamaktadır. Elde edilen hükümet kalitesi değişkeninin varyansının toplam % 83.76 kadarlık kısmı bu 6 değişken tarafından açıklanmaktadır. Bu yüksek oran, önemli bilgi kaybı yaşanmadan ilgili değişkenleri ayrı ayrı dikkate almak yerine tek bir *"hükümet kalitesi"* değişkeni ile aynı olguların tanımlanabileceğini göstermektedir.

TBA'ın ardından, (8) ve (9) numaralı eşitlikteki hesaplama yöntemi ile dünya ülkeleri için HKE hesaplanmıştır. 2015 yılına ait HKE dağılımı Ek 3'de verilmiştir. Hükümet kalitesi performansının dünyadaki görünümünün çok iyi olduğu söylenemez. Zira ülkelerin daha çok (-) bölgesinde kümelendikleri görülmektedir. 202 ülke içerisinde hükümet kalitesi performansı en iyi ülke Yeni Zelanda[6] iken, en kötü ülke Somali'dir. Tablo 2'de, 2002-2015 döneminde Türk cumhuriyetlerinde hükümet kalitesi performansının seyri özetlenmektedir. Genel olarak, Türk cumhuriyetleri çok düşük hükümet kalitesi performansına sahiptir. İncelenen dönemin tamamında en iyi performansa sahip ülke Türkiye iken, en kötü performansı Türkmenistan sergilemiştir. 90'lı sıralarda yer alan Türkiye'nin hükümet kalitesi performansı 2002-2007 döneminde yükseliş gösterirken, 2008 sonrasında bir düşüş trendine girmiştir. İlgili dönemde, Türkmenistan ve Kırgızistan'ın hükümet kalitesinde kötüleşmelerin varlığı gözlenmektedir. Analizin yapıldığı 14 yıllık dönemde hükümet kalitesi Azerbaycan ve Kazakistan'da önemli ölçüde, Tacikistan ve Özbekistan'da ise zayıf da olsa artış kaydetmiştir.

[5] Aynı TBA işlemleri, diğer yılların (2002-2014) hükümet kalitesi değişkenlerine de uygulanmıştır ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada raporlanmayan 2002-2014 yılları sonuçları çalışmanın yazarlarından temin edilebilir.

[6] Uzunca bir süre Kuzey Avrupa ülkeleri (Finlandiya, Danimarka ve Norveç) arasında el değiştiren hükümet kalitesi performansı liderliği son iki yıldır Anglo-Sakson bir ülke olan Yeni Zelanda'ya geçmiştir.

Tablo-2. Türk Cumhuriyetlerinde Hükümet Kalitesinin Gelişimi (2002-2015)

Türk Cumhuriyetleri	2002	2007	2010	2012	2013	2014	2015
Türkiye	**-14.34**	**0.74**	**0.33**	**-0.80**	**-1.63**	**-3.63**	**-8.35**
	(102)	(92)	(94)	(95)	(96)	(93)	(96)
Azerbaycan	**-48.90**	**-40.97**	**-42.41**	**-44.65**	**-37.51**	**-35.15**	**-34.58**
	(154)	(163)	(168)	(169)	(158)	(149)	(148)
Kazakistan	**-41.08**	**-29.79**	**-28.50**	**-34.63**	**-36.57**	**-23.63**	**-20.96**
	(147)	(149)	(147)	(151)	(155)	(127)	(127)
Türkmenistan	**-69.27**	**-74.36**	**-76.11**	**-72.52**	**-74.31**	**-68.15**	**-70.41**
	(179)	(197)	(204)	(200)	(200)	(183)	(187)
Kırgızistan	**-35.48**	**-47.90**	**-46.12**	**-42.89**	**-42.86**	**-41.25**	**-42.79**
	(137)	(172)	(175)	(169)	(167)	(159)	(168)
Tacikistan	**-60.00**	**-54.16**	**-58.28**	**-59.94**	**-63.70**	**-51.03**	**-53.95**
	(173)	(181)	(189)	(187)	(190)	(171)	(178)
Özbekistan	**-68.79**	**-67.51**	**-67.89**	**-67.11**	**-66.97**	**-59.05**	**-60.70**
	(178)	(192)	(198)	(191)	(191)	(178)	(181)
Dünya (En İyi/Kötü)	Finlandiya Somali	Danimarka Somali	Finlandiya Somali	Finlandiya Somali	Finlandiya Somali	Y.Zelanda Somali	Y.Zelanda Somali
Ülke Sayısı	191	205	211	210	210	199	202

Not: (…) içerisindeki değerler ülkelerin hükümet kalitesi endeksine göre dünya sıralamalarıdır.

Panel veri modelindeki eğim parametrelerinin birimlere göre değişip değişmediğini sınayan homojenite testinin bulguları Tablo 3'de verilmektedir. Her iki test istatistiğinin de %5'den daha düşük bir anlamlılığa sahip olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle, modeldeki birimlerin homojen olduğunu ileri süren temel H_0 hipotezi reddedilmiş ve birimlerin heterojen olduğuna karar verilmiştir. Dolayısı ile tahmin sonuçlarında, panelin geneli için elde edilen bulgular yerine her bir birim için elde edilen bulguların yorumlanması gerekmektedir.

Tablo-3. Homojenite Testi Sonuçları

	İstatistik	P-değeri
$\tilde{\Delta}$	3.264	0.001
$\tilde{\Delta}adj$	3.811	0.000
Model: *LnKBMG = f(HKE, KSB)*		

Tablo 4, SUR model tahmininin genel sonuçlarını vermektedir. Tablonun sol tarafında yer alan bulgular tanımlayıcı istatistik değerlerini göstermektedir. *RMSE* hata kareleri ortalamalarını, R^2 bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yüzde kaç oranında açıkladığını ve *Wald* (χ^2) test istatistiği de modelin genel anlamlılığını göstermektedir. Wald (χ^2) test istatistiği bulgularına göre Özbekistan hariç tüm ülke modelleri istatistiksel olarak % 1'de anlamlıdır. Özbekistan için model ancak % 10'da anlamlıdır. R^2 değerlerine göre HKE ve KSB'in ekonomik büyümeyi açıklama gücü % 74 ile en yüksek Kırgızistan'da iken, en düşük %26'ile Türkiye ve Özbekistan'dadır.

Tablo-4. SUR Model Tahmini Sonuçları

Modeller	Tanımlayıcı İstatistikler			Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken (LnKBMG)		
	RMSE	R^2	*Wald* (χ^2)		*β*	*St. Hata*	*z-İst.*
Türkiye	0.045	0.26	26.19 ***	*HKE*	**0.003**	.008	3.72 ***
				KSB	**-0.074**	.001	-5.03 ***
				Sabit	4.25	.054	77.88 ***
Azerbaycan	0.099	0.69	73.47 ***	*HKE*	**0.022**	.004	4.77 ***
				KSB	**0.014**	.003	3.97 ***
				Sabit	2.25	.173	13.01 ***
Kazakistan	0.063	0.43	35.20 ***	*HKE*	**0.007**	.001	5.52 ***
				KSB	**0.012**	.003	3.97 ***
				Sabit	3.40	.096	35.39 ***
Türkmenistan	0.136	0.20	29.76 ***	*HKE*	0.005	.004	1.15
				KSB	**0.029**	.005	5.34***
				Sabit	4.44	.377	11.78 ***
Kırgızistan	0.027	0.74	63.42 ***	*HKE*	0.001	.001	1.15
				KSB	**0.009**	.005	7.91 ***
				Sabit	2.65	.061	11.78 ***
Tacikistan	0.041	0.73	75.56 ***	*HKE*	0.001	.002	0.61
				KSB	**0.016**	.001	8.65 ***
				Sabit	2.50	.140	17.85 ***
Özbekistan	0.092	0.26	5.90 *	*HKE*	**0.006**	.002	2.12 **
				KSB.	**0.010**	.006	1.69 *
				Sabit	2.31	.325	7.13 ***

Açıklama: ***, ** ve * sırasıyla p<0.01, p<0.05 ve p<0.10

Tahmin sonuçlarına bakıldığında, HKE ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Ancak bu bulgu paneldeki tüm ülkeler için genellenebilir bir sonuç değildir. Zira HKE'in büyüme üzerindeki etkisi Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsız iken Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da ise pozitif ve anlamlıdır. Hükümet kalitesi endeksindeki 1 birimlik artışın (hükümet kalitesinin artması) ekonomik büyümeye en fazla katkı sağladığı ülke Azerbaycan iken, en düşük katkı sağladığı ülke Türkiye'dir. Paneldeki tüm ülkeler için KSB ekonomik büyümeyi açıklamakta istatistiksel olarak anlamlıdır. Bununla birlikte, kamu sektörünün büyüklüğü Türkiye'de ekonomik büyüme üzerinde negatif, diğer ülkelerde ise pozitif yönde etkide bulunmaktadır.

Tablo-5. Hata Terimlerinin Korelâsyon Matrisi

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Türkiye (1)	1.000						
Azerbaycan (2)	0.41	1.000					
Kazakistan (3)	0.29	0.43	1.000				
Türkmenistan (4)	0.34	0.22	0.50	1.000			
Kırgızistan (5)	0.22	0.48	0.08	0.07	1.000		
Tacikistan (6)	0.25	0.25	0.36	0.55	0.15	1.000	
Özbekistan (7)	0.21	0.20	0.46	0.58	0.54	0.19	1.000
Breusch-Pagan LM Birimler Arası Korelâsyon Testi	χ^2 (21) = 65.237, p = 0.000						

SUR yöntemi ile tahmin edilen modellerdeki birimler (ülkeler) arası korelasyon katsayıları ise Tablo 5'te verilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde, birimler arasındaki en yüksek korelasyonun 0,58

ile Özbekistan ile Türkmenistan arasında, en düşük korelasyonun ise, 0,07 ile Türkmenistan ile Kırgızistan arasında olduğu görülmektedir. Birimler arası korelasyonu test etmek için başvurulan Breusch-Pagan LM testi sonucunda $[\chi^2 (21)] = 65.237, (p = 0.000)$, birimler arası korelasyonun olmadığını ileri süren temel hipotez reddedilmiştir. Bu bulguya göre, Türk cumhuriyetleri için HKE ve KSB'in ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tahmin etmek için SUR yöntemi uygun bir yöntemdir.

SONUÇ

Modern devletin optimal büyüklüğünün ne olması gerektiği ve etkin bir devlet yönetiminin nasıl tesis edilebileceği siyaset biliminde ve ekonomide uzun yıllardır tartışıla gelmiştir. Toplumsal bir sözleşme ile geniş bir yetki alanına sahip olan devlet, toplumun kaynaklarını etkin kullanarak ya da israf ederek, vergi yükünü arttırarak ya da daha kaliteli kamu hizmetleri sunarak, özel sektör yatırımlarını cezalandırarak ya da özel sektöre faaliyet alanı açarak, farklı sesleri susturarak ya da çoğulculuğa ve muhalefete imkan sunarak toplumsal yaşamı ve sosyal refahı derinden etkilemektedir. Zenginliğin bir ölçütü olan daha yüksek kişi başı milli gelir düzeylerine ulaşmak için ülkelerin, devleti ve kamu sektörünü optimal büyüklükte tutmaları ve ülkede hükümetlerin iyi işleyen bir yönetişim sistemine sahip olması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, hükümet kalitesi ve kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini yedi Türk cumhuriyeti özelinde ve 2002-2015 dönemi için incelemektir. Bu bağlamda araştırmada, Kaufman ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilen ve Dünya Bankası'nca yayınlanan altı yönetişim göstergesi temel bileşenler analizi uygulanmak suretiyle tek bir hükümet kalitesi endeksine dönüştürülmüştür. Ülkelerin kamu sektörü büyüklüğü ise kamu tüketim harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki payı ile ölçülmüştür. Ülkelere özgü sonuçları yorumlamanın mümkün olup olmadığını tespit etmek amacıyla homojenlik sınaması yapılmış ve panelin heterojen karaktere sahip olduğu tespit edilmiştir. Ardından, panel SUR testi ile hükümet kalitesi ve kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, hükümet kalitesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da istatistiki olarak anlamlı ve pozitif iken, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da pozitif olmakla birlikte anlamsızdır. Analiz sonuçlarına göre ayrıca, kamu sektörünün büyüklüğünün artması Türkiye'de ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilerken, diğer ülkelerin tamamında pozitif yönde etkilemektedir.

Bu bulgulardan hareketle, şu çıkarımlarda bulunulabilir: (1) öncelikle piyasa ekonomisine geçiş sürecinde altı Asya Türk cumhuriyetleri geçiş sürecinde kapitalist tecrübelerini henüz tam anlamıyla tamamlayamadığından, bu ülkelerde ekonominin kaynaklarını yönlendirmede hâlihazırda devletin daha etkin bir araç olduğu ve (2) Türkiye ile aralarında bu hususta önemli farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir. (3) Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan ekonomik büyümeyi teşvik edebilecek etkin bir hükümet aygıtına sahip değillerdir. Zira bu ülkelerin hükümet kalitesindeki iyileşmeler büyümeye katkı sağlamamaktadır. (4). Türkiye'de kamu sektörü büyüklüğünün ekonomik büyümeyi azalttığının belirlenmesi, Türkiye'nin optimal kamu sektörü büyüklüğünü aşmış olduğunun bir göstergesi olduğunu göstermektedir.

Son olarak, Türk Cumhuriyetlerinin daha yüksek gelir düzeyine ulaşabilmesi ve kamu sektörü ile güçlü hükümet aygıtının sürdürülebilir büyümenin bir kaynağı haline dönüştürülebilmesi için şu politik önerilerde bulunulabilir:

- ✓ Öncelikle, Türkiye de dâhil tüm Türk cumhuriyetlerinin ortak ihtiyacı, kamu sektörünün verimlilik ve etkinliğini arttıran, hükümet kalitesi performansını yükselten yönetişim reformlarının uygulamaya geçirilmesidir.

- ✓ Türk cumhuriyetlerinin yedisinde de hukukun üstünlüğü korunmalı, kamu sektörünün özel sektörü yönlendirebilme ve düzenleyebilme kapasitesi arttırılmalı, hükümetler toplumun kaynaklarını etkin ve verimli kullanmalı, kaynak kullanım sürecinde topluma karşı hesap verilebilir ve şeffaf olunmalı, politik istikrar ve güven ortamı tesis edilmeli, demokrasi düzeyleri geliştirilmeli ve kamu bürokrasisindeki yolsuzluğun azaltılmasına yönelik reformlar hayata geçirilmelidir.

- ✓ Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde piyasa ekonomisine geçiş süreci yukarıda önerilen reformların yanında devletin de dönüşümüyle beraber yürütülmelidir. Özellikle bu durum Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan için diğer ülkelere göre daha elzem bir husustur. Zira bu ülkelerde hükümet kalitesi tek başına ekonomik büyüme üzerinde etkili değildir.

- ✓ Türkiye'de hükümet kalitesini arttırıcı reformlara ilave olarak, büyümenin verimli kaynaklarından bir tanesi olabilmesi için optimal düzeyin üzerinde olan kamu sektörünün küçültülmesi gereklidir. Bu bağlamda, verimsiz kamu harcamalarından vazgeçilmeli, özel sektör yatırımları teşvik edilmeli ve ülkede yüksek olan vergi yükleri azaltılmalıdır.

REFERENCES

- Abounoori, A. A., & Mahbobıan, A. (2015). The Effect of Good Governance on Economic Growth in Oil Countries in The MENA. *Cumhuriyet Science Journal,* 36(3), 3838-3845.
- Adsera, A., Boix, C., & Payne, M. (2003). Are You Being Served? Political Accountability And Quality of Government. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 19 (2), 445-490.
- Afonso, A., & Jalles, J. T. (2016). Economic Performance, Government Size, and Institutional Quality. *Empirica*, 43(1), 83-109.
- Afonso, A., & Furceri, D. (2010). Government Size, Composition, Volatility and Economic Growth. *European Journal of Political Economy*, *26*(4), 517-532.
- AHİKA (2013), *TR71 Bölgesi İlçeleri Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Analizi*, TC Ahiler Kalkınma Ajansı, http://ahika.gov.tr/dokuman-merkezi/planlama-ve-analiz-raporlari/ (01.11.2016).
- Amorim, G., & da Silva, M. E. A.(2016). *Governance and Growth: A Panel VAR Approach*. Available in. https://www.anpec.org.br/encontro/2016/submissao/files_I/i6-b664b335dcf00c41e5f5adbbd539cbd1.pdf (17.01.2017).
- Alesina, A., Özler, S., Roubini, N., & Swagel, P. (1996). Political Instability and Economic Growth. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189-211.
- Altunç, Ö. F., & Aydın, C. (2012). Türkiye'de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi. *Ekonomik Yaklaşım*, 23(82), 79-98.
- Anwar, S., & Munir, K. (2013). *Size of the Government, Quality of Institutions and Growth in SAARC Countries*. University Library of Munich, Germany.
- Azam, M. (2016). Does Environmental Degradation Shackle Economic Growth? A Panel Data Investigation On 11 Asian Countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *65*, 175-182.

- Baharumshah, A. Z., Slesman, L., & Wohar, M. E. (2016). Inflation, Uncertainty, and Economic Growth in Emerging and Developing Countries: Panel Data Evidence. *Economic Systems*, 40, 638-657.
- Baklouti, N.,& Boujelbene, Y. (2016). Impact of Government Size and Corruption on Economic Growth. *International Journal of Accounting and Economics Studies*, 4(2), 81-86.
- Baltagi, H. B. (2013), *Econometric Analysis of Panel Data*, 5th Ed., New York: John Wiley & Sons. Ltd.
- Baum, C. F. (2006), *An Introduction to Modern Econometrics Using Stata*, Texas: Stata Press.
- Bayar, Y. (2016). Public Governance and Economic Growth in the Transitional Economies of the European Union. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 12(48), 5-18.
- Bergh, A., & Nilsson, T. (2010). Do Liberalization and Globalization Increase Income Inequality?. *European Journal of Political Economy*, *26*(4), 488-505.
- Bouzid, A. (2013). Governance, Financial Liberalization And Economic Growth: Dynamic Panel Data Approach. *Romanian Economic And Business Review*, 8(2), 59-74.
- Brooks, C. (2014), *Introductory Econometrics for Finance*, 3rd Edition, UK: Cambridge University Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2009), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 10. Baskı, Ankara: Pegem Akademi
- Catrinescu, N., Leon-Ledesma, M., Piracha, M., & Quillin, B. (2009). Remittances, Institutions, and Economic Growth. *World Development*, 37(1), 81-92.
- Chen, S. T.,& Lee, C. C. (2005). Government Size and Economic Growth in Taiwan: A Threshold Regression Approach. *Journal of Policy Modeling*, *27*(9), 1051-1066.
- Dar, A. A.,& AmirKhalkhali, S. (2002). Government Size, Factor Accumulation, and Economic Growth: Evidence From OECD Countries. *Journal of Policy Modeling*, *24*(7), 679-692.
- Demirtaş, G. (2009). *Yönetişimin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, SBE, Afyon.
- Düzgün, R., & Bilgili, E. (2008). Kamu Tüketim Harcaması ve Özel Tüketim: Orta Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. *Sosyoekonomi*, *8*(8), 75-88.
- Emara, N. & Chiu, I. (2016), The Impact of Governance Environment on Economic Growth: The Case of Middle Eastern and North African Countries, *Journal of Economic Library*, 3(1), 24-37.
- Eregha, P. B.,& Mesagan, E. P. (2016). OilResource Abundance, Institutions and Growth: Evidence From OilProducing African Countries. *Journal of Policy Modeling*, *38*(3), 603-619.
- Ersungur, M., Kızıltan, A., & Karabulut, K. (2007). Türkiye İle Diğer Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik İlişkilerinin Analizi. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *35*, 285-310.
- Ersungur, Ş. M., Kızıltan, A. & Polat, Özgür (2007), Türkiye'de Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması: Temel Bileşenler Analizi, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(2), 55-66.
- Esfahani, H. S., & Ramirez, M. T. (2003). Institutions, Infrastructure, and Economic Growth. *Journal of Development Economics*, 70(2), 443-477.

- Fölster, S., & Henrekson, M. (2001). Growth Effects of Government Expenditure and Taxation in Rich Countries. *European Economic Review*, 45(8), 1501-1520.
- Glaeser, E. L., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2004). Do Institutions Cause Growth?. *Journal of Economic Growth*, 9(3), 271-303.
- Greene, W. H. (2012), *Econometric Analysis*, 7th Edition, Essex: Pearson Education.
- Gujarati, N. D. (2003), *Basic Econometrics*, New York: McGraw Hill Educations.
- Guseh, J. S. (1997). Government Size and Economic Growth in Developing Countries: A Political-Economy Framework. *Journal of Macroeconomics*, 19(1), 175-192.
- Johnston, J. &Dinardo, J. (1997), *Econometric Methods*, 4th Edition, New York: McGraw Hill Educations.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. &Anderson, R. E. (2014), *Multivariate Data Analysis*, 7th Edition, Essex: Pearson Education.
- Henisz, W. J. (2000). The Institutional Environment For Economic Growth. *Economics & Politics*, 12(1), 1-31.
- Herath, S. (2012). Size of Government and Economic Growth: A Nonlinear Analysis. *Economic Annals*, 57(194), 7-30.
- Holmberg, S., Rothstein, B., & Nasiritousi, N. (2009). Quality of Government: What You Get. *Annual Review of Political Science*, 12, 135-161.
- Hsiao, C. (2006), *Panel Data Analysis – Advantages and Challenges*, Universit of Southern California,IEPR,Working Paper, No. 0649,
- Huynh, K. P.,&Jacho-Chávez, D. T. (2009). Growth and Governance: A Nonparametric Analysis. *Journal of Comparative Economics*, 37(1), 121-143.
- Jalilian, H., Kirkpatrick, C., & Parker, D. (2007). The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis. *World Development*, 35(1), 87-103.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2003). *Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002*. World Bank Policy Research Working Papers No. 3106. Washington DC: World Bank
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). *The Worldwide Governance Indicators: Methodology And Analytical Issues* (No. 5430). The World Bank.
- Kirmanoğlu, H. (2011), *Kamu Ekonomisi Analizi*, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kormendi, R. C.,& Meguire, P. (1986). Government Debt, Government Spending, and Private Sector Behavior: Reply. *The American Economic Review*, *76*(5), 1180-1187.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (1999). The Quality of Government. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 15(1), 222-279.
- Mehrara, M.,& Keikha, A. R. (2012). Government Size and Economic Growth in Iran. *International Journal of Economics*, 3(2), 52-60.
- Pushak, T., Tiongson, E. R., & Varoudakis. (2007).*A. Public Finance, Governance, and Growth in Transition Economies: Empirical Evidence from 1992-2004*. Available in. http://wwwwds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/06/15/000016406_20070615144714/Rendered/PDF/wps4255.pdf (14.01.2017).
- Rodrik, D. (2013). *The Past, Present, and Future of Economic Growth*. Global Citizen Foundation Working Paper.Available in. http://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/GCF_Rodrik-working-paper-1_-6.17.131_0.pdf. (08.01.2017).
- Rothstein, B. (2003). Social Capital, Economic Growth and Quality of Government: The Causal Mechanism. *New Political Economy*, 8(1), 49-71.
- Rothstein, B., & Teorell, J. (2008). What is Quality of Government? A Theory of Impartial Government Institutions. *Governance*, *21*(2), 165-190.

- Sümer, K. K. (2012), Testing the Validity of Economic Growth Theories with Seemingly Unrelated Regression Models: Application to Turkey in 1980-2010, *Applied Econometrics and International Development*, 12(1), 63-72.
- Tatoğlu, F. Y. (2012b), *İleri Panel Veri Analizi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tatoğlu, F. Y. (2012a), *Panel Veri Ekonometrisi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Teixeira, A. A., & Queirós, A. S. (2016). Economic Growth, Human Capital and Structural Change: A Dynamic Panel Data Analysis. *Research Policy*, 45, 1636-1648.
- Treisman, D. (2002). *Decentralization and The Quality of Government. Unpublished Paper, Department of Political Science*, UCLA. Available in. http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/treisman/Papers/DecandGovt.pdf. (08.01.2017)
- Tunçsiper, B. & Biçen, Ö. F. (2016), Feldstein-Horioka Hipotezinin Görünürde İlişkisiz Regresyon Modeli Yöntemiyle Analizi: Gelişen Ekonomiler (E7) Üzerine Bir İnceleme, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 348-62.
- Yerrabati, S., & Hawkes, D. (2015). Economic Governance and Economic Growth in South And East Asia & Pacific Region: Evidence From Systematic Literature Reviews And Meta-Analysis. *Advances in Economics and Business*, 3(1), 1-21.
- Zellner, A. (1962), An Efficient Method of Estimating Seemingly Unrelated Regressions and Tests for AggregationBias, *Journal of the American Statistical Association*, 57(298), 348-68.
- Zubair, S. S., & Khan, M. A. (2014). Good Governance: Pakistan's Economic Growth and Worldwide Governance Indicators. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 8(1), 274-287.

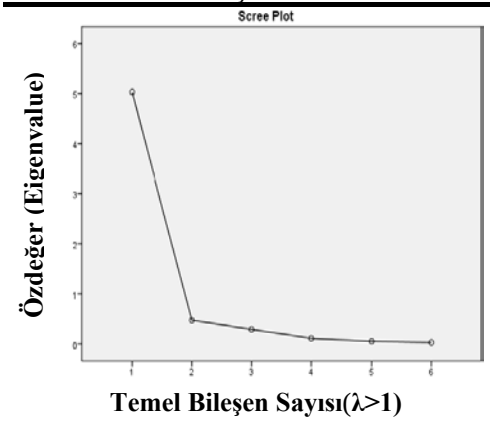
EKLER

EK-1. Değişkenler Arasındaki Korelâsyon

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Söz Hakkı & Hesap Verilebilirlik (1)	1.000					
Politik İstikrar & Güvenlik (2)	-0.27**	1.000				
Hükümet Etkinliği (3)	0.78***	-0.15	1.000			
Düzenleme Kalitesi (4)	0.91***	-0.20**	0.86***	1.000		
Hukuk Kuralları (5)	0.81***	-0.13	0.91***	0.83***	1.000	
Yolsuzluğun Kontrolü (6)	0.77***	-0.27**	0.87***	0.74***	0.92***	1.000
		(7)		**(8)**		**(9)**
LnKBMG (7)		1.000				
Hükümet Kalitesi Endeksi (8)		0.55***		1.000		
Kamu Sektörü Büyüklüğü (9)		-0.06**		0.47***		1.000

Açıklama:*** ve ** sırasıyla p<0.01 ve p<0.05, N=7

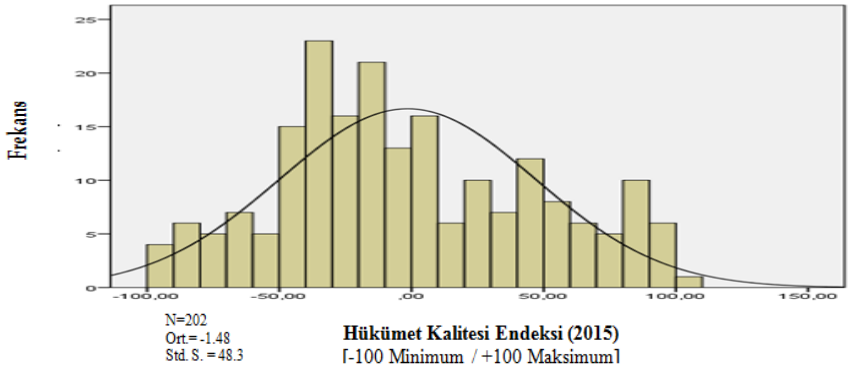
EK-2. Temel Bileşenler Analizi Sonuçları (2015 yılı)

Değişkenler	TB_1
Katılım & Hesap Verilebilirlik	.843
Politik İstikrar& Şiddet	.822
Hükümet Etkinliği	.945
Düzenleme Kalitesi	.931
Hukuk Kuralları	.978
Yolsuzluğun Kontrolü	.980

KMO	Barlett's Test	Özdeğer (λ)	Açıklanan Varyans (%)
.882	1748.2 p=0.000	5.026	83.76

EK-3.HKE Dağılımı (Dünya, 2015)

View publication stats